

บทวิจารณ์หนังสือ

The Philosophy of Information.

By Luciano Floridi.

Oxford, New York. Oxford University Press, 2011.

pp. 405. ISBN 978-0-19-923238-3 Hardcover \$47.77.

บทวิจารณ์โดย เทพทวี โชควสิน

Theptawee Chokvasin

สาขาวิชาศึกษาทั่วไป สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

ครั้งแรกที่ผู้เขียนเห็นชื่อหนังสือ “ปรัชญาสารสนเทศ” (The Philosophy of Information) ของ ลูชาโน ฟลอริดี (Luciano Floridi) ก็ระลึกขึ้นได้ถึงสิ่งหนึ่งที่นักปรัชญา ดอน ไอด์ (Don Ihde) กล่าวไว้ เมื่อเขาพูดถึงปรัชญาเทคโนโลยี โดยที่ไอด์กล่าวว่า “การใช้คำว่า ‘ปรัชญาว่าด้วย...’ (Philosophies of ...) นั้น มีการเริ่มขึ้นในปรัชญาของเฮเกล (G.W.F. Hegel) นักปรัชญาเยอรมันผู้ซึ่งวางรากฐานให้กับการศึกษาแขนงวิชาย่อย ๆ ของปรัชญาที่เป็นการมุ่งประเด็นเฉพาะวิชา ดังเช่นที่พบงานเขียนของเฮเกลที่ว่าด้วย *ปรัชญาประวัติศาสตร์* หรือ *ปรัชญาศาสนา*” (หน้า 92)[†] ดังนั้น การใช้คำว่า “ปรัชญาสารสนเทศ” จึงน่าจะทำให้ที่ผู้อ่านที่คุ้นเคยกับปรัชญาเป็นอย่างดีนั้นจะมองว่าฟลอริดีกำลังแนะนำประเด็นเฉพาะทางของวิชาใหม่ที่ปรัชญาจะเข้ามาพูดถึงได้ จากที่คุ้นเคยมาก่อนแล้วกับชื่อวิชาต่าง ๆ เช่น ปรัชญาจิต ปรัชญาสังคมศาสตร์ ปรัชญาวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

เมื่ออ่านไปได้สักพักหนึ่งแล้ว ก็พบว่าความเข้าใจของผู้เขียนเช่นนั้น แม้จะไม่ได้ผิดเท่าใดนัก แต่ก็ได้ถูกต้องไปเสียทั้งหมด ส่วนที่ผู้เขียนเข้าใจไม่ผิดก็คือว่าหนังสือ “ปรัชญาสารสนเทศ” ของฟลอริดีแสดงถึงปณิธานที่จะนำเสนอว่า ‘ปรัชญาสารสนเทศ’ หรือก็คือสิ่งที่ฟลอริดีใช้คำย่อเรียกขานตลอดเล่มหนังสือของเขาว่า *PI* นั้น ควรจะได้รับความสำคัญในฐานะองค์ความรู้หนึ่งที่มีความสมบูรณ์เพื่อเป็นแขนงการศึกษาวิจัยอย่างใหม่ได้ (หน้า xii) แต่นัยที่มากกว่าสิ่งที่เฮเกลวางรากฐานไว้ซึ่งทำให้ฟลอริดีต้องการนำเสนอวิชาใหม่นี้ นั่นก็คือการที่ฟลอริดีพิจารณาแล้วพบว่า ปรัชญาสารสนเทศควรจะมีฐานะเป็น *ปฐมปรัชญา* (*philosophia prima*) หรือก็คือเป็นวิชาสำคัญวิชาหนึ่งในปรัชญาเพื่อการศึกษาวิจัย

* ผู้เขียนที่ให้การติดต่อ โทร. +66 4422 4346

E-mail Address: thankgod@sut.ac.th

[†] Ihde, Don. (2004). Philosophy of Technology. In Peter Kemp (ed.), **Philosophical Problems Today: Volume 3 World and Worldhood**, pp. 91-108. Dordrecht : Springer.

(หน้า 24) ด้วยเพราะเป็นองค์ความรู้ที่มีมีโนทัศน์มูลฐานที่จะศึกษา ซึ่งก็คือมีโนทัศน์ “สารสนเทศ” ว่ามันคืออะไร แนวทางเช่นนี้เป็นแนวทางของการศึกษาแบบปรัชญาที่มีลักษณะสำคัญเหมือนกับแนวทางการศึกษามโนทัศน์ทั้งหลายที่เคยได้มีมาก่อนอย่างที่เป็นแบบปฐมปรัชญา ไม่ว่าจะเป็นมโนทัศน์มูลฐานต่าง ๆ ที่ว่าด้วย ภาวะ (Being) ความรู้ (knowledge) ชีวิต (life) สติปัญญา (intelligence) ความหมาย (meaning) ความดีและความเลว (good and evil) ว่าสิ่งเหล่านี้คืออะไร ซึ่งมีโนทัศน์เหล่านี้มีนัยในแบบอริสโตเติลว่าด้วยความเป็นปฐมฐานของสิ่งที่ศึกษา อีกทั้งมีนัยแบบคาร์ทีเซียน-คานต์ว่าด้วยความเป็นปฐมฐานของวิธีการวิทยาและตัวประเด็นปัญหา แต่ครั้งนี้ฟลอริดิจะเสนอจุดเปลี่ยนอย่างใหม่ในปรัชญาที่จะเรียกว่า จุดเปลี่ยนในหนทางของสารสนเทศ (information turn) (หน้า 25) เช่นนี้แล้ว ผู้เขียนจึงเริ่มเข้าใจว่า “ปรัชญาว่าด้วย...” ในแนวทางของฟลอริดี้ อาจจะเทียบเคียงกันได้มากกว่าถ้าเทียบกับการนำปรัชญาเข้าไปพิจารณาโนทัศน์พื้นฐานที่สามารถศึกษาวิเคราะห์ได้ในเชิงปรัชญา เช่น ปรัชญาว่าด้วยภาวะ (philosophy of Being) ปรัชญาว่าด้วยสสาร (philosophy of substance) เป็นต้น

แล้วประเด็นปัญหาอะไรบ้าง ที่จะสามารถระบุได้ว่าเป็นประเด็นปัญหาที่ควรศึกษาวิจัยในวิชาปรัชญาสารสนเทศ ? ฟลอริดิเริ่มยกประเด็นที่เฮอร์เบิร์ต ไซมอน (Herbert Simon) ได้กล่าวไว้ถึงผลกระทบของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ที่ขยายหนทางของการคิดในแบบปรัชญา (หน้า 26-27) และด้วยอิทธิพลของเทคโนโลยีนั่นเอง ก็ทำให้คำถามสำคัญคำถามแรกในบทวิเคราะห์ของฟลอริดิ เริ่มด้วยคำถามที่ว่า “สารสนเทศคืออะไร?” (What is information?) ฟลอริดิพบว่ามีความคำตอบไปตามแนวทฤษฎีต่าง ๆ หลายประการ โดยที่บางทฤษฎีก็สนใจที่จะมองสารสนเทศในเชิงอรรถศาสตร์ (semantic information) ซึ่งก็คือการเป็นเนื้อหาที่มีความหมาย แต่ก็มีหลายทฤษฎีที่มองสารสนเทศในเชิงปรากฏการณ์ทางกายภาพเชิงวากยสัมพันธ์ (syntactically) ซึ่งจะไปกันได้กับทฤษฎีทางคณิตศาสตร์เพราะเป็นการมองที่ตัวข้อมูล (data) มากกว่าที่จะมองว่าสิ่งเหล่านั้นกำลังสื่อความออกมาเป็นสาระอะไร (หน้า 31) ต่อมา มีคำถามสำคัญประการที่สองในบทวิเคราะห์ของเขา คือ “พลวัตของสารสนเทศคืออะไร?” (What are the dynamics of information?) ซึ่งคำถามนี้มุ่งตรงไปสู่กระบวนการทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับข้อมูล เช่นกระบวนการสืบค้น การค้นคืน การรวบรวม ฟลอริดิมีคำถามว่า กระบวนการเหล่านั้นในตัวมันเองคืออะไรกันแน่ หรือก็ใกล้เคียงกับการตั้งคำถามที่ว่า กระบวนการที่สิ่งหนึ่งกำลังถ่ายทอดความหมายตัวสารสนเทศของอีกสิ่งหนึ่งนั้น กระบวนการนี้มีความเป็นไปได้อย่างไร กล่าวได้หรือไม่ว่าธรรมชาติของข้อมูลเองนั้นคือพาหนะที่ใช้ถ่ายทอดตัวสารสนเทศ (หน้า 32) จากคำถามสำคัญสองประการนี้นำมาสู่คำถามที่สามในบทวิเคราะห์ของฟลอริดิ ซึ่งก็คือคำถามที่ว่าจะมีทฤษฎีเอกภาพของสารสนเทศซึ่งเป็นทฤษฎีขนาดใหญ่ที่รวมการตอบคำถามสองประการข้างต้นไว้ในทฤษฎีเดียวได้หรือไม่ ซึ่งมีทั้งแนวคำตอบแบบลดทอนนิยม (reductionist) ที่เห็นว่าจะสามารถมีได้ กับแนวคำตอบแบบไม่ลดทอนนิยม (non-reductionist) ที่ปฏิเสธการมีขึ้นได้ของทฤษฎีเอกภาพดังกล่าว (หน้า 33)

จากนั้น ฟลอริดิกกล่าวถึงปัญหาเดิม ๆ ที่ปรัชญาเคยตอบ โดยจำแนกเป็น อรรถศาสตร์ สถิติปัญญา ธรรมชาติ และคุณค่า โดยที่เขาพยายามโยงว่าปัญหาเหล่านั้นมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางสารสนเทศได้ เช่นคำถามที่ว่า ข้อมูลสามารถได้รับการมีความหมายได้อย่างไร วิธีการทางสารสนเทศจะสามารถตอบปัญหาจิต-กายได้หรือไม่ เราจะสามารถทำสารสนเทศให้เป็นเรื่องเชิงธรรมชาติได้หรือไม่ และจริยศาสตร์คอมพิวเตอร์มีมูลฐานเชิงปรัชญาหรือไม่ (หน้า 33-45) คำถามหนึ่งที่ผู้เขียนสนใจก็คือคำถามที่ฟลอริดิกชวนให้ผู้อ่านคิดว่าธรรมชาตินั้นสามารถทำให้เป็นเรื่องเชิงสารสนเทศ (informationalized) ได้หรือไม่ หรืออาจจะทำให้คำถามชัดเจนยิ่งขึ้นได้โดยถามว่า ใช่หรือไม่ที่จริง ๆ แล้วจักรวาลในตัวเองนั้นโดยพื้นฐานแล้วประกอบขึ้นมาจากสารสนเทศ และกระบวนการในธรรมชาติในระดับอนุภาคที่ฟิสิกส์ศึกษานั้น สามารถเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ภายใต้การทำให้เป็นเรื่องเชิงสารสนเทศได้ (หน้า 44) ซึ่งเรื่องหลังนี้เองที่เขาจะสานต่อในบทที่ 15

บทที่ 4 ไปจนถึง บทที่ 8 ของหนังสือเล่มนี้ ฟลอริดิกศึกษาเนื้อหาให้กับประเด็นคำถามที่เกี่ยวกับสารสนเทศเชิงอรรถศาสตร์ (semantic information) ว่ามันจะเป็นสิ่งที่มีความหมายได้อย่างไร กล่าวโดยย่อคือ การจะนับว่าข้อมูลใดสามารถเป็นสารสนเทศเชิงอรรถศาสตร์ได้นั้น ข้อมูลนั้นต้องอยู่ในฐานะของรูปแบบดี (well-formed) ที่มีทั้งความหมายและความจริง การตอบคำถามนี้ก็ต้องเนื่องออกมาจากประเด็นที่ฟลอริดิกกล่าวถึงข้างต้น ซึ่งก็คือคำถามที่ว่าข้อมูลสามารถได้รับการมีความหมายได้อย่างไร ประเด็นนี้ฟลอริดิกใช้ชื่อเรียกว่า ปัญหาว่าด้วยฐานรองรับสัญลักษณ์ (symbol grounding problem - SGP) ซึ่งปัญหานี้มีขึ้นในวงการของปัญญาประดิษฐ์ที่ต้องการให้เครื่องจักรหรือคอมพิวเตอร์สามารถเข้าใจการมีความหมายของสัญลักษณ์ได้ เห็นได้ว่าสัญลักษณ์ตัวหนึ่งหรือชุดหนึ่งนั้นจะมีความหมายที่สมนัยกับมันได้ คำถามคือ ปรากฏการณ์เช่นนี้มีธรรมชาติอย่างไร พบว่ามีการอธิบายจากนักปรัชญาก่อนหน้ามาหลายคน แต่ปรากฏการณ์ว่าด้วยการเข้าใจนี้ เป็นเรื่องที่ฟลอริดิกให้ข้อโต้แย้งว่าแนวคิดเหล่านั้นมักจะมีความบกพร่องในการอ้างเหตุผลอธิบายแบบวอกวน จุดนี้เองที่มีศัพท์เทคนิคคำใหม่ในวงการปรัชญาและในทางคอมพิวเตอร์เองที่ฟลอริดิกคิดค้นขึ้นมา นั่นคือ Z-condition หรือเงื่อนไขเชิงการผูกมัดแบบอรรถศาสตร์ระดับศูนย์ (zero semantic commitment condition) เพื่อที่จะกล่าวว่า หากแนวคิดใดจะแก้ปัญหา SGP ได้จริง แนวคิดนั้นควรจะต้องผ่านเงื่อนไข Z-condition ดังกล่าวนั้น (หน้า 137)

บทที่ 9 ถึง บทที่ 14 ของหนังสือเล่มนี้ ฟลอริดิกได้โยงประเด็นเกี่ยวกับสารสนเทศเข้ากับปัญหาต่าง ๆ ในปรัชญาด้านญาณวิทยา ซึ่งก็ต่อเนื่องจากประเด็นที่ว่า ในเมื่อสารสนเทศเชิงอรรถศาสตร์เป็นข้อมูลที่มีความหมายและความจริงแล้ว สารสนเทศเหล่านั้นจะขึ้นสู่ระดับการเป็นความรู้ได้อย่างไร คำใหม่คำหนึ่งที่ฟลอริดิกกล่าวถึงคือคำว่า “อินฟอร์ก” (inforfs) ซึ่งก็คือสถานะอย่างใหม่ของมนุษย์ที่เป็นผู้กระทำการเชิงสารสนเทศ (informational agents) ที่มีสติรู้ตน ไม่ใช่เป็นขอมบี้หรือผู้กระทำการแบบประติฐ (หน้า 315) คำคำนี้ ผู้เขียนคิดว่าน่าจะเกิดจากการเทียบเคียงกับความเข้าใจที่เคยมีมาก่อนในไซเบอร์เนติกส์ (cybernetics) ที่ต้องการผลิตจักรกล-มนุษย์ที่มีความหมายใกล้เคียงกับ

ผู้กระทำการดังกล่าวซึ่งเกี่ยวข้องกับที่เรียกว่า “ไซบอร์ก” (cyborgs) แต่ในเมื่อฟลอริดาก็มองว่าทฤษฎีในคอมพิวเตอร์และปัญญาประดิษฐ์ที่เคยมีมาตลอดนั้นก็ก็เป็นสิ่งที่มีการพัฒนาการเข้ามาสู่ปรัชญาสารสนเทศของเขานี้ เขาก็จะเลือกใช้คำที่ต่างออกไปเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในด้านความหมายที่ต้องการจะสื่อ

ความพยายามดังกล่าวนำมาสู่บทสรุปสุดท้ายคือบทที่ 15 ของหนังสือเล่มนี้ที่ฟลอริดากล่าวถึงจุดยืนในปรัชญาสารสนเทศของเขาที่เรียกชื่อว่า “สัจนิยมเชิงโครงสร้างแบบสารสนเทศ” (informational structural realism – ISR) ซึ่งเสนอแนวคิดที่ว่าความเป็นจริง (reality) ในทางอภิปรัชญานั้นสามารถอธิบายเป็นเรื่องเชิงโครงสร้างแบบสารสนเทศได้ คืออธิบายว่าความเป็นจริงที่เป็นอิสระจากจิตนั้นเป็นสิ่งที่มียุ่จริง แต่ความเป็นจริงดังกล่าวมีลักษณะเป็นโครงสร้างที่มีคุณสมบัติเชิงโครงสร้าง และมีวัตถุเชิงโครงสร้าง ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับอินฟอร์มนั้นได้ (หน้า 340)

ผู้เขียนมองว่าหนังสือเล่มนี้ของฟลอริดามีความน่าสนใจอย่างยิ่งในแง่ของความพยายามนำเสนอสิ่งใหม่ ๆ ต่อวงการวิชาการทั้งด้านปรัชญา รวมทั้งด้านคอมพิวเตอร์และสารสนเทศ ความใหม่ที่กล่าวถึงนี้ก็คือทั้งในส่วนของการเป็นศาสตร์ความรู้ใหม่ว่าด้วยปรัชญาสารสนเทศ และคำศัพท์ที่สะท้อนแนวความคิดใหม่ ๆ ด้วย ในด้านการเรียบเรียงนั้น ก็ถือได้ว่าเป็นตัวอย่างที่ดีของการเรียบเรียงหนังสือเป็นแต่ละบทที่มีการร้อยเรียงจากประเด็นในช่วงแรก (บทที่ 1 ถึงบทที่ 3) ที่พูดในภาพกว้างและเป็นไปในเชิงอภิทฤษฎี (meta-theory) หลังจากนั้นก็ขยายรายละเอียดแบบมีความต่อเนื่องเพื่อตอบคำถามที่ต่อเนื่องกันตั้งแต่ประเด็นว่าด้วยสารสนเทศเชิงความหมายจนถึงบทสุดท้ายที่เป็นการนำเสนอจุดยืน ISR ของตน

อย่างไรก็ดี ด้วยเจตจำนงของฟลอริดที่ต้องการจะเสนอโครงการใหญ่ยักษ์ว่าด้วยปรัชญาสารสนเทศของเขานั้น ก็ทำให้เขาต้องเขียนครอบคลุมมโนทัศน์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้คำว่า “สารสนเทศ” ที่แตกต่างกันมากทั้งในเชิงความหมายและวิธีคิดจากแนวทฤษฎีต่าง ๆ ให้อยู่ในหนังสือเล่มเดียวกัน ซึ่งอาจจะทำให้เป็นอุปสรรคต่อผู้อ่านในระดับขั้นต้น อุปสรรคนี้ในส่วนหนึ่งน่าจะมาจากที่ว่าผู้อ่านส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เรียนรู้มาจากฟากเดียวในแขนงวิชาการของตน เช่นบางคนเรียนแต่ปรัชญาโดยที่ไม่ได้รู้จักคอมพิวเตอร์และสารสนเทศ แต่บางคนก็เรียนคอมพิวเตอร์และสารสนเทศโดยไม่รู้จักปรัชญา ซึ่งทำให้ต้องใช้ความอดทนมากพอสมควรที่จะทำความเข้าใจ ทั้งเพื่อให้เข้าใจความโยงใยและเพื่อไม่ให้เกิดการสลับระหว่างทฤษฎีที่แตกต่างกันนั้นหรือเกิดความสับสนระหว่างทฤษฎีแต่ละทฤษฎีได้ แต่หากเอาชนะอุปสรรคเหล่านั้นได้ ผู้เขียนก็คาดว่า ผู้อ่านจะพบสิ่งอันล้ำค่ายิ่งในงานชิ้นนี้ที่สะท้อนถึงการสั่งสมความพยายามของฟลอริดที่จะปูทางให้กับพรมแดนใหม่ ๆ ของส่วนที่เกยกันระหว่างปรัชญากับศาสตร์ด้านคอมพิวเตอร์และสารสนเทศได้